

تهران به‌عنوان پایتخت ایران، از میراث ناملموس فراوانی برخوردار است. میراث ناملموس، به مجموعه‌ای از فرهنگ‌ها، آداب و رسوم، سنت‌ها و مقوله‌هایی اشاره دارد که با وجود قابل رویت نیست، اما به‌صورت و به‌ویژه تهران بود. در گذشته که خبری از بلندگو نبود تا صدای جامعه را پیدا خواهند کرد. از این منظر در این گذار، تمام موسیقی محلی و هنرهای مرتبط با آن، مهارت طبخ غذاهایی چون قیمه، شش کباب، ری، ته چین، قرمه سبزی، اسفناج، پلو با ماهی، والک پلو، دییزی و انواع آش‌ها، شیرینی‌هایی مانند سوهانک، قره‌قوت، پاستیل‌ها، همچنين روح معماری بازارها، کوچه‌ها، ساباط‌ها، مراکز خرید و تبادل کالا‌های محلی و نقطه‌های ارتباطی افراد از زمان‌های قدیمی تاکنون مورد توجه قرار می‌گیرند. بازارهایی همچون بازار بزرگ تهران، بازار شمیران و بازار شهری، تنها چند نمونه از بازارها و کوچه‌بازارهای تهران هستند که با معماری خاص و رنگارنگی که از طریق نیازها و فعالیت‌های مردم شکل گرفته‌اند، بخشی از میراث شهر را تشکیل می‌دهند.

میراث ناملموس به شکلی ناخودآگاه در زندگی روزمره مردم تجلی می‌یابد. آداب و عهمن‌نوازی، نشست‌ها و صحبت‌ها در چایخانه‌ها، مراسم مذهبی و فرهنگی در محله‌ها و رعایت احترام و ارتباطات اجتماعی از همین جنس هستند. تهران با داشتن چنین میراث ناملموسی، یک مقصد فرهنگی و تاریخی منحصر‌به‌فرد است. مردم بازدیدکنندگان می‌توانند با استفاده از این میراث، با فرهنگ و هویت شهر به‌طور عمیق‌تری آشنا شده و از این طریق به تجربه‌های متفاوت و ارزشمند بی‌ظنیری برسند. پاسداشت میراث ناملموس جامعه، ترمیم نقاط همگرای، انسجام، وحدت، همدلی و همراهی است؛ آنچه بر استحکام نخ تسبیح تعاملات اجتماعی ما می‌افزاید و مانند روحی پنهان در فضای حاکم بر رفتارها عمل می‌کند؛ روحی که در ضمیر ناخودآگاه جمعی جامعه در جریان و در سیلان است.

بنابر رسوم و سنت‌های قدیمی مردم تهران و شهرری، هر سال همز مان با فرار سیدن روز شهادت حضرت

مسلم بن عقبی(ع) که نخستین شهید ویداد جانگداز کربلا است، مراسم مسلمیه شاه عبدالعظیم با شرکت هیئت‌های عزاداری و شیعیان مخلص خاندان نبوت و امامت در حرم مظهر حضرت عبدالعظیم(ع) برگزار می‌شود. این مراسم با شماره ۲۱۰ در فهرست میراث ناملموس مردم‌ری و تهران به ثبت رسیده است.

مراسم مسلمیه

این مراسم از کهن‌ترین آیین‌های عزاداری حضرت سیدالشهاد(ع) است که در روز تاسوعا و عاشورا برگزار می‌شود. در این مراسم که جزو میراث ناملموس تهران است، سقاها لباس خاص سقاداری به تن می‌کنند و کشکول و جام به‌دست می‌گیرند و با سردادن ذکرهایی در دسته‌ای منظم و منسجم حد فاصل امام‌زاده یحیی(ع) تا مسجد امام در بازار بزرگ تهران را طی کرده و نماز ظهر عاشورا را طی مسیر اقامه می‌کنند.

سقاداری محله امامزاده یحیی؛

آیین نخل گردانی در تکیه حصاربوعلی

شماره ثبت: ۲۸۳۷

شرح: نخل گردانی یکی از رسوم دیرین تکیه حصاربوعلی در شُعب تاسوعا است. در این مراسم، بزرگان و قدمای تکیه روی نخل نشسته و جوان‌ها نخل را روی شانه‌ها بلند می‌کنند و ۵۴ دور می‌چرخاند. پیش از مراسم، داخل نخل را بر از سبب می‌کنند و پس از پایان نخل گردانی، سبب‌هایان مردم توزیع می‌شود.

مراسم شب علفه

شماره ثبت: ۷۹۱

شرح: تهرانی‌ها در شب قبل از تحویل سال هم مراسم ویژه‌ای داشتند. آنها در این شب که به شب علفه معروف بود، غذایی مانند سبزی پلو، کوکوسبزی یا سیرتازه و ماهی می‌خوردند تا بدن در طول سال سالم بماند. در این شب سفره هفت سین را پهن می‌کنند.

از حراجی فشم تا کوفته دست به گردن کن

درباره میراث درخشانی که ساکنان قدیم پایتخت

برای تهرانی‌ها به یادگار گذاشته‌اند

میراث فرهنگی ناملموس تهران بخشی از داری‌های فرهنگی نسل ما محسوب می‌شود؛ میراثی که شامل گستره وسیعی از سنت‌های شفاهی، هنرهای اجرایی، آیین‌ها و آداب و رسوم، جشن‌ها، لهجه و آواها و حتی غذاهایی است که همگی چون گنجینه‌ای ارزشمند برای حفظ هویت این شهر باید به نسل‌های بعد منتقل شود. به گفته «حمود منیعی» تهران‌زوه، حدود ۶۰میراث ناملموس استان تهران در حوزه‌های مختلف به ثبت میراث فرهنگی کشور رسیده است. در این گزارش در بخش‌های آیین‌ها و رسوم و هنرهای نمایشی به‌دلیل مشابهت محتوایی برخی از آنها، در بخش غذاها و مهارت طبخ به محبوب‌ترین آنها و در بخش صنایع دستی به شاخه‌های اصلی مفصل‌تر اشاره شده‌است.

سنت قهوه‌خانه داری قهوه‌خانه حاج علی درویش

شماره ثبت: ۱۲۲۶

آیین دسته‌روی محرم شهرستان فیروزکوه

شماره ثبت: ۲۶۵۶

آیین خطبه خوانی آستان حضرت عبدالعظیم

شماره ثبت: ۲۶۶۱

مراسم «جومه کردن» پیرعلم محله درویش شهرستان دماوند

شماره ثبت: ۶۱۴

دانش‌ها

فناوری‌های سنتی و کیهانی

برف‌ندیل، برف چال، برفین روو

دانش سنتی بهره برداری از منابع آب)

شماره ثبت: ۲۵۷۹

شرح: برف‌ندیل دانش و مهارتی برای ذخیره آب در زمستان است. برف در ارتفاعات مان‌دگاری خوبی دارد. به همین دلیل، گودال‌هایی را در کوهپایه‌ها که بهار و تابستان پس از آخرین بارش برف در معرض نور خورشید قرار نمی‌گیرند، از برف پر می‌کنند. به این گودال‌ها «برف‌ندیل» می‌گویند که به‌معنای ذخیره برف است.

نقاشی پشت آینه

شماره ثبت: ۱۹۷۹

شرح: پیش‌سینه فناوری

نقاشی پشت شیشه و آینه به دوران صفوی برمی‌گردد و موضوع آن دینی بوده‌است.

بیشتر موضوعات در این نوع نقاشی سنتی بود، همچون گل و مرغ، شمایل‌های مذهبی، تصاویر هندسی، حیوانات، بناهای تاریخی، مناظر شهری و... این نقاشی، بر طرفدار در دوره زندگی و فاجار نیز رواج داشت.

طب سنتی در تهران

شماره ثبت: ۳۲۲

روش حسی - حرکتی

طب سنتی تهران

شماره ثبت: ۶۱۴

تقویم تبری

(میراث مشترک

تهران، گلستان، مازندران، البرز و سمنان)

شماره ثبت: ۱۵۵

فناوری همجوشی شیشه

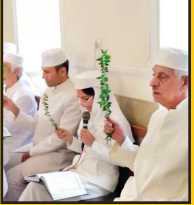
شماره ثبت: ۱۹۸۱

فناوری تراش

سنگ‌های قیمتی و نیمه قیمتی

شماره ثبت: ۱۹۸۲

مراسم گاهنبار

پیر وان مذهب دیگر نیز همواره در تهران جشن‌ها و مراسم آیینی خود را برگزار کرده‌اند. یکی از میراث‌های ناملموس پایتخت که در دیگر نقاط کشور هم اجرا می‌شد و در سال ۱۳۹۱ و با شماره ۷۹۴ به ثبت میراث ملی رسیده است، جشن گاهنبار است. پیر وان آیین زرتشت معتقدند خداوند آفرینش جهان مادی را در ۶ گاهنبار به انجام رسانده و در ۶ مقطع مختلف سال این روز را جشن می‌گیرند. این جشن هنوز در آتشدکه تهران برگزار می‌شود.

هنرهای نمایشی و صنایع دستی

گوشش کنی

شماره ثبت: ۳۱۰۳

شرح: گوشش و لهجه کنی که برگرفته از زبان قدیمی تاتی است هنوز لایه لای صحبت بزرگان و موسفیدان کن شنیده می‌شود و یک پشتوانه فرهنگی برای اهالی غرب پایتخت است. هرچند از اوایل دهه ۴۰ گوشش کنی به تدریج جای خود را به لهجه تهرانی داد و مانند بسیاری از گویش‌های روستاهای تهران از جمله تجریش، لواسانات و... کلمات جدیدی وارد مکالمات اهالی شد.

گوشش دماوندی

شماره ثبت: ۲۶۵۵

شرح: گوشش دماوندی یکی از گنج‌های ارزشمند زبان فارسی است که از گذشتگان به یادگار مانده است. خوشبختانه این گویش به ثبت ملی رسیده تا شاید این میراث ماندگار حفظ و حراست شود. این گویش علاوه بر دماوند

در شرق استان تهران، شمیرانات، کن، سولقان و... نیز رواج داشته است.

والک پلو

شماره ثبت: ۲۶۶۰

شرح: والک پلو نخستین غذای ملی شمیران است که به ثبت ملی میراث فرهنگی ناملموس رسید. این غذای محلی و خاص شمیران با «والک» (سبزی کوهی) که مختص کوه‌های البرز مرکزی است طبخ می‌شود.

خرمالو چینی کن

شماره ثبت: ۲۰۹۹

شرح: خرمالوی کن با طعم و مزه خاص و شیرینش شهره است. مهارت برداشت خرمالوی محله کن در ۲۹بهمن سال۹۸ به شماره ۲۰۹۹ به ثبت ملی رسیده است و خرمالوی کن یکی از مهم‌ترین محصولات این محدوده از پایتخت است که به خارج از کشور صادر می‌شود.

مهارت پخت نان جوز حصارک

شماره ثبت: ۳۳۷۵

مهارت پخت کوکوی گردوی کن

شماره ثبت: ۳۳۳۳

مهارت پخت نان در تهران

شماره ثبت: ۲۹۳

مهارت پخت شش انداز آلودی کن

شماره ثبت: ۳۳۷۷

آبگوشت باغی کن

شماره ثبت: ۳۳۷۶

شرح: پخت آبگوشت باغی بیشتر در روستاهای غرب تهران توسط باغداران و کشاورزان به‌ویژه در روستای کن متداول بود. آنها به فراخور محصولات فصل آبگوشت را می‌پختند. سیب، به، انار، گردو، شاه توت، زرد آلو، هلو، گیلان و... در فصل‌های مختلف به آبگوشت‌ها افزوده می‌شد.

آیین نذری بی‌بگ

بی‌بی‌بگ، عروسک یا به گویش زرتشتیان آر روسکی دست‌دوز و آیینی است. جامه سنتی زرتشتیان بر تن دارد و اندازه آن نزدیک به ۳۰سانتی متر است. این عروسک کارکردی آیینی دارد، گاه بر سر سفره نذری «بی‌بی‌بگ‌شنیده» و گاه سفره «شاه‌پری» و «وهه‌رو» گذاشته می‌شود. عروسک بی‌بی‌بگ در دی‌ماه ۱۳۹۶ خورشیدی، به‌شماره ۱۵۱۷ در فهرست میراث ناملموس ثبت ملی شده است.

هنر تعزیه خوانی در تکیه نیاوران

شماره ثبت: ۶۱۸

شرح: تکیه نیاوران، یکی از قدیمی‌ترین تکیه‌های تهران است که هنوز بابر جاست و قدمت آن به دوران قاجار برمی‌گردد. از همان دوران تا به امروز تعزیه خوانی یکی از رسوم این تکیه تاریخی است که هنوز هم در ایام محرم عاشقان سیدالشهدا(ع) را گردهم می‌آورد.

هنر و فن قطعی

شماره ثبت: ۴۴۲

شرح: «کاغذبری» یا هامن فن «قطاعی» یکی از هنرهای دستی و کهن ایران و تهران بود؛ هنری چشم‌نواز که در آن هنرمند پس از طراحی روی کاغذ ساده یا رنگین، نقش را با قیچی مخصوص از میان کاغذ در آورده و آن را بر زمینه‌ای به رنگ دیگری می‌چسباند.

هنر مینای خانه بندی

شماره ثبت: ۴۴۱

شرح: هنر میناکاری در شهرهای مختلف ایران رایج بوده است. نوع دیگر میناکاری، مینای خانه بندی است که در تهران متداول بود. در این نوع میناکاری، ابتدا گودی‌ها روی اشیاء ایجاد می‌شود و سپس پودر مینا داخل آنها قرار می‌گیرد. این گودی‌ها یا به‌اصطلاح معروف خانه‌ها، با قلم و چکش روی حجم ضخیم ایجاد و داخل گودی‌ها قلم‌زنی انجام می‌شود.

ساخت عروسک خاله نخودی و کارکرد اجتماعی آن

شماره ثبت: ۲۶۵۹

شرح: در تهران قدیم نزدیک عید مادران و دختران با کمی پارچه و نخود عروسک خاله نخودی می‌ساختند. آنها باور داشتند خاله نخودی خوشبختی و سعادت نروزی را به خانه آنها در لحظه تحویل سال هدیه می‌کند. این عروسک‌های کوچک شبیه بیوزن هستند به این دلیل آنها را خاله نخودی می‌نامند. در گذشته برخی خانواده‌ها شب عید خاله نخودی درست می‌کردند و میان سبزه‌های سفره هفت سین می‌نشاندند.

نقاشی روی چرم

شماره ثبت: ۵۰۱

مهارت حوله بافی

شماره ثبت: ۴۴۴

مهارت و فن بافت نوشته

شماره ثبت: ۴۴۳

مهارت علامت‌سازی

شماره ثبت: ۴۴۹

تکنیک نقاشی پشت شیشه تهران

شماره ثبت: ۷۸۹

تکنیک نقاشی روی شیشه تهران

شماره ثبت: ۷۸۸

هنر اجرایی تعزیه خوانی در تکیه تجریش

شماره ثبت: ۶۱۷

هنر اجرایی تعزیه بنی اسد شهرستان پیشوا

شماره ثبت: ۶۱۶

هنر اجرایی تعزیه و آیین عزاداری تکیه شوفرها

شماره ثبت: ۲۸۳۶

سید سنگونی؛ هنر سنتی سبذبافی سنگان

شماره ثبت: ۲۶۵۸

تهران شهر

میراث‌های ماندگار

داریوش شهبازی، تهران‌شناس و تاریخ‌پزوه دربارۀ اهمیت حفظ میراث ناملموس تهران می‌گوید: «میراث فرهنگی ناملموس (Intangible Cultural Heritage) بخشی از هویت ملت‌ها را تشکیل می‌دهد و حفاظت از آنها در صحنه بین‌المللی اهمیت فراوانی دارد. این میراث در دهه ۱۹۹۰ میلادی به لحاظ اهمیت جنبه‌های مادی و معنوی فرهنگی مورد توجه قرار گرفت. حاصل این توجهات در یونسکو، معاهده‌ای بود که در سال ۲۰۰۳ برای محافظت از آن میان سازمان‌های مردم نهاد پذیرفته شد.» اما سؤال اینجاست که چرا باید برای حفظ میراث فرهنگی ناملموس دغدغه داشته باشیم؟ در پاسخ به این سؤال به ظاهر ساده اما بسیار مهم باید به تأثیر یکی از ارزشمندترین گنجینه‌های فرهنگی ایران بر فرهنگ امروز مردم این سرزمین اشاره کنیم.

شهبازی ادامه می‌دهد: «می‌گویند از «محمّد حسنین هیکل» روزنامه‌نگار و نویسنده مشهور مصری پرسیدند، چرا شما مصریان با آن پیشینه در خشان فرهنگی، هویت و زبان خود را از دست دادید و عرب زبان شدید؟ گفت: زیرا ما فردوسی نداشتیم. همانطور که این اثر سترگ و شاهکار حماسی فردوسی گنجینه‌های فرهنگی ایران بر تا امروز حفظ کرده و تأثیر بسزایی بر روح و روان ایرانیان داشته است، میراث‌های فرهنگی ناملموس تهران هم بخشی از هویت این اقلیم را تشکیل می‌دهد. همانطور که زبان پارسی بالندگی خود را مدیون فردوسی، سعدی، حافظ، خیام و... بوده و ملیت و هویت ایرانی و امدار زبان پارسی است، حفظ میراث‌های فرهنگی ناملموس تهران هم استحکام، اتحاد و ارتباط طوایف گوناگونی که هویت این شهر را ساخته‌اند شکل می‌دهد و از پایه‌ها و بنیادهای اتحاد قومی به‌شمار می‌رود.»

در گستره تهران و ری نیز پرشمار میراث ناملموس فرهنگی از نسل‌های پیشین به یادگار مانده است؛ از آداب و رسوم مردم تهران در دوره‌های مختلف تاریخی تا جشن‌ها، نذر‌ها، عزاداری‌ها، موسیقی‌ها و آواها، هنرها، ورزش زورخانه‌ای، آشپزخانه، غذا و... که همگی از سرمایه‌های بی‌ظنیر و بی‌همتای این گستره است. شهبازی می‌افزاید: «برای پاسخ به‌دلیل اهمیت حفظ این میراث‌های ناملموس باید به تعریف یونسکو از میراث معنوی اشاره کنیم. به تعبیر یونسکو، میراث معنوی اقدام‌ها، نمایش‌ها، دانش، مهارت‌ها و نیز وسایل، اشیاء، مصنوعات دستی و فضاهای فرهنگی مرتبط با آنهاست که جوامع، گروه‌ها و در برخی موارد افراد، آنها را به‌عنوان بخشی از میراث فرهنگی خود می‌شناسند. این میراث فرهنگی ناملموس که از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود، مدام توسط جوامع و گروه‌ها در پاسخ به محیط، طبیعت و تاریخ آنها مجددا خلق می‌شود و حس هویت و استمرار را برای آنها به ارمغان می‌آورد و بدین ترتیب احترام به تنوع فرهنگی و خلاقیت بشری را ارتویج می‌کند.» بنابر این باید گفت در تهران امروز که شهری متشکل از قومیت‌های مختلف است، حفظ میراث‌های ناملموس در همبستگی و تقویت حس تعلق محلی تأثیر بسزایی خواهد داشت.

در مورد گنجینه‌های ناملموس

پایتخت بیشتر بدانید

کیواز کردار سنگ کیند

اثر از میراث ناملموس تهران شامل آیین سقاداری محله امامزاده یحیی، مهارت برداشت خرمالو، مراسم سنگ زنون، مراسم مسلمیه شهری، مهارت پخت نان جوز محله حصارک، فناوری همجوشی شیشه و فناوری تراش سنگ‌های قیمتی و نیمه قیمتی و... تا به امروز در فهرست میراث ملی ثبت شده است.

سه شنبه ۱۳ تیر ۱۴۰۲ ■ شماره ۶ ■ ۸ صفحه **۵ و ۴**

سال است که آیین حراجی در حسینه فشم اجرا و درآمد آن در امور خیریه پس از عاشورای حسینی هزینه می‌شود.

بیشتر مواقع، در هنگام اجرای این مراسم مردم اجناس را به چندین برابر قیمت واقعی خود خریداری می‌کنند.

۱۰۰

سال، قدمت هنر سفالگری نزد مردم گستره تهران و ری باستان است. در محدوده چشمه‌علی، تپه قیطره، پیشوا و... ظروف سفالینی یافت شده که از ۳ تا ۶ هزار سال قدمت دارند.

۶۰۰۰

۲۰۰۰

قدیم شیشه را به خمیر مذاب تبدیل می‌کردند و با آن ظروف شیشه‌ای می‌ساختند.